

Ю.А. Маначинська, к.е.н., доцент, В.І. Євдошак, к.е.н., доцент
Чернівецький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

АКТУАРНИЙ ОБЛІК В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Умови глобалізації економічних відносин стають все більш характерними для вітчизняної економічної системи. Адже економіка України в епоху ХХІ століття все більшою мірою, цілковито та повністю спрямовується на збільшення обсягу залучення інвестицій, кредитів, обміну в світовому масштабі «інтелектуальним капіталом», що повною мірою сприяє поглибленню глобалізаційних процесів в напрямі інтеграції до європейського міжнародного співтовариства.

Саме глобальні виклики виступають рушійними чинниками розвитку, як для національної економічної системи в цілому, так і для її тісної корпоративної співпраці, в світовому масштабі, зокрема. Оскільки прерогатива надається не традиційній кількісній, а якісній співпраці з країнами європейського союзу (ЄС) та організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). За такої взаємодії, навіть за тісної співпраці з економіками наддержав, в рівній мірі зберігається національна незалежність та автономність на світовій арені. Лише в такий спосіб, стає можливим досягнення пріоритетних тактичних, оперативних, стратегічних цілей управління, й залучення капіталовкладень в розвиток потенційних секторів економіки.

При виході національної економіки на міжнародні світові ринки, в рамках розширення співпраці з суб'єктами корпоративної форми організації бізнесу, все більшою мірою стає відчутним глобальний виклик до традиційної та досить звичної вітчизняної облікової системи. Адже класичний бухгалтерський облік потребує посилення «живлення» із достеменно нової його «актуарної» підсистеми. Актуарний облік покликаний сформувати цілковито нове перспективне інформаційне підґрунтя в рамках тісної міжнародної співпраці вітчизняних та зарубіжних корпоративних структур. Це в єдності забезпечить збільшення інвестицій у розвиток національної економіки та сприятиме її подальшій комплексній глобалізації.

Глобалізація світової економіки передбачає першочергове формування такого інформаційного простору, в якому окрім міжнародних капіталів, товарів й послуг, відбувається вільне переміщення інноваційних інформаційних потоків, зокрема щодо

впровадження нових ідеологій та пріоритетних концепції в сучасному інституціональному середовищі її розвитку.

Сама по собі глобалізація, в одній із ключових своїх підсистем, передбачає формування міжнародного інформаційного простору. В такому аспекті, феномен актуарного обліку в світовій економіці ХХІ століття є свого роду викликом для виходу національної облікової системи на світову арену, поза окреслені вітчизняні рамки його традиційної системи. Та стає надпотужним імпульсом для створення сприятливого ґрунту в рамках побудови нових економічних відносин.

Потреба у переході України на актуарну стадію розвитку бухгалтерського обліку перш за все обумовлена необхідністю подолання «агентських конфліктів» на підприємствах корпоративної форми управління. Оскільки першочергова проблема ефективного керування корпорацією, чи то вітчизняною, чи то, із іноземними інвестиціями, полягає у врегулюванні агентських протиріч, між її власниками (акціонерами) та найманими менеджерами вищих ланок управління. Така проблема не суміжності інтересів, викликана тим, що стратегічні цілі перших та останніх – достеменно не збігаються, хоча в цілковитій єдності вони зводяться до примноження багатства (хоча й тільки у власних пріоритетних інтересах). Тобто прерогатива його збільшення, з точки керівників вищих ланок кресання бізнесу, не завжди забезпечує реалізацію пріоритетних цілей власників компаній, в рамках політики зростання дивідендів.

Як відмічає Ж. Рішар: «...основна причина потреби переходу на нову стадію обліку обумовлена саме проблемою дивідендів, зокрема це стосується облікових процедур, які базуються на теорії ймовірності та фінансовій статистиці, тобто складних актуарних розрахунках, сприяють розподілу дивідендів із початку інвестиційного циклу, навіть за умов відсутності доходів...» [4, с.99 – 100].

В традиційній «теорії справедливих угод» виокремлюють два різновиди основних конфліктних питань, які підлягають вирішенню на підприємствах корпоративного типу. Першочергово це стосується аспектів *ex ante* та *ex post*. Перший, із яких, стосуються етапу укладання відповідних договірних взаємовідносин, оцінки найбільш оптимальних умов договору, безпосередньо аналізу прерогатив потенційного партнера у порівнянні із іншими альтернативними варіантами, та оцінки реальних вигод од його укладання в цілому. Що стосується аспекту (*ex post*), то він безпосередньо пов'язаний із процесом моніторингу за виконанням укладеного договору [14].

Теорія *ex ante*, що носить назву «теорія агентських відносин», в свою чергу, розподіляється на *ex ante* та *ex post* проблеми. В обох випадках мова йде про вирішення проблеми «оппортунізму»

економічних агентів, що чинить опір укладанню ефективних угод. При цьому розрізняють два різновиди опортунізму: до контрактний та після контрактний. В сучасній економічній науці, зокрема у працях О.І. Уільямсона, під опортунізмом розуміють: «слідування своїм інтересам, в тому числі неправдивим шляхом, включаючи такі явні форми обману, як: неправда, крадіжка, шахрайство тощо. Більш частіше опортунізм може приймати активну і пасивну форму, тобто знаходити прояв: *ex ante* та *ex post*» [14, с. 99].

Кожна, із концепцій розвитку бухгалтерського обліку (статична, динамічна та актуарна), надавала перевагу, або ж іншими словами базувалась, на відповідному пріоритетному підході до оцінки майнових об'єктів та застосовувала специфічну, та характерну лише їй облікову концепцію, у відповідності до якої формувалося її змістове наповнення. Оскільки Україна, вступила в епоху ХХІ ст., то для неї характерною, у світовому масштабі глобалізації економіки, стає третя – актуарна стадія розвитку бухгалтерського обліку, що надає перевагу оцінці за справедливою вартістю.

Так у відповідності до ст.33 НС 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» [1], справедлива вартість активу дорівнює його ринковій вартості у разі можливості її визначення у порядку, встановленому цим та іншими національними стандартами

Тобто бухгалтерський актуарний облік слугує фундаментом для укладання справедливих угод між управлінцями вищих ланок корпорації та безпосередньо її власниками, що прийняли рішення про вкладення в її капітал власних фінансових ресурсів.

В цілковито новій актуарній обліковій ідеології реалізовано дієвий алгоритм оцінки вартості корпорації на підставі даних актуарної фінансової звітності, що досить детально розкритий у працях зарубіжних науковців В.Б. Івашкевича та А.І. Шигаєва [5], та знайшов реалізацію в світовій обліковій практиці. Це першочергово стосується застосування аналітичних моделей оцінки аномального зростання чистого прибутку, моделі залишкового операційного прибутку, алгоритму обчислення економічної вартості чистих фінансових зобов'язань, оцінки приросту економічної вартості чистих активів, та найважливіше – аналізу сукупного прибутку із врахуванням реінвестування дивідендів (*cum-dividend earnings*) з позиції власників бізнесу, за активного ринку капіталу.

Сам термін «актуарій» (від лат. *actuaries* – скорописець) – характеризує спеціаліста з оцінки ризиків, фінансового аналітика і консультанта у сфері страхування; людину, яка застосовує на практиці актуарну математику. Офіційно вповноважена особа, яка має відповідну фахову підготовку та обчислює страхові тарифи. На

актуарія покладається відповідальність за те, щоб страхові фонди були достатніми на той момент, коли страховику доведеться виконувати свої зобов'язання за договорами страхування. В світовій обліковій практиці, професія актуарія виступає однією з найбільш пріоритетних та користується попитом серед роботодавців протягом уже досить тривалого періоду часу [6].

Як відмічає А.І. Шигаєв, у своїй праці «Актуарний облік та використання його даних для управління» [5], термін «актуарний» вперше зустрічається у таких давньоримських авторів, як Луція Марка Аннея Сенеки, Гая Светоній Транквілли, Петронія Арбітра, Требеллія Полліона), також вчений зазначає, що словник іншомовних слів трактує термін «актуаріус»: 1) скорописець; 2) інтендант; завідуючий продовольством. Крім того, при застосуванні в якості прикметника термін «актуаріус» трактувався, як «легко привести в рух, рухливий, швидкохідний».

В стародавньому Римі актуаріус вів протоколи засідань Сенату й записував рішення Сенату (*Acta Senatus*). В ранніх виданнях Британської універсальної енциклопедії (англ. *Encyclopaedia Britannica*), що вважається найстарішою англomовною енциклопедією зазначено, що в Римській Імперії актуаріями називали офіцерів, що відповідали за майнові цінності (тобто інтенданти), які здійснювали ведення бухгалтерського обліку в армії, отримували зерно від комірників та постачали його солдатам [5, с.14].

Термін «інтендант» (від фр. *intendant* – управляючий, надзирач), у Франції першочергово характеризував особу, яка відповідала за певний сектор управління (торгівлею, фінансами, нерухомістю, тощо), і лише згодом, даний термін став характеризувати посадову особу військового відомства, або службовця по інтендантській частині. Так само, як в Стародавньому Римі посада актуарія, так і в Україні досить шанованою була посада «писаря», яка часто окрім знання системи діловодства, потребувала застосування низки, як аналітичних так і дипломатичних функцій, й базувалася на оцінці ймовірності настання ризиків при прийнятті відповідних рішень. Саме в епоху античності в Римі, актуарій – це скорописець, писар, діловод, секретар, така посада вимагала низки аналітичних й дипломатичних здібностей. Варто згадати про стародавні храмові господарства Близького Сходу, зокрема Шумер, Єгипет, Вавілон та Ассирію, де при досить незначному про шарку писемних людей, саме на останніх було покладено цілий комплекс функцій, серед числа яких: управлінські, аналітичні, фінансові, облікові тощо [6].

На сучасному етапі розвитку актуарної системи в Україні, посада актуарія потребує ґрунтовних знань з математики, статистики й теорії ймовірності. Оскільки, саме актуарій повинен досконало володіти методикою здійснення актуарних розрахунків та дієвим апаратом фінансової математики та теорії ймовірності.

За даними відомого американського журналу «News & World Report» [7], що знаходиться на рівні із такими відомими виданнями, як «Time» та «Newsweek», що став досить популярним завдяки своїй системі ранжування, саме професія актуарія внесена до переліку 25-ти найпрестижніших світових фахових спрямувань [6].

Такі висновки були згодом підкріплені публічною інформацією, оприлюдненою на офіційному веб-сайті CareerCast [8], де робота актуарія зайняла перше місце згідно даних соціологічного опитування в Сполучених Штатах Америки. В ході такого дослідження до уваги було взято наступні ключові критерії: оточення, рівень заробітної плати, перспективи роботи, рівень фізичного навантаження та стресостійкість під час виконання роботи.

Для України, як суверенної держави, перші актуарії з'явилися лише в епоху проголошення її незалежності. Для даного етапу розвитку вітчизняної економіки була характерною її трансформація в ринкову, окрім того в даний період з'являються перші страхові компанії. Саме в страхових компаніях актуарій виконував роботу, щодо оцінки ризиків, розрахунку страхових тарифів, збитковості, оцінки страхових резервів. Задля того, що практично провадити актуарну діяльність, необхідно отримати відповідне Свідоцтво на право займатися актуарними розрахунками та посвідчувати їх відповідно до Кваліфікаційних вимог для осіб, які можуть займатися актуарними розрахунками. Зазначені вимоги, передбачають відповідну попередню здачу низки кваліфікаційних екзаменів за однією з відомих міжнародних систем фахової підготовки актуаріїв, зокрема Британського Інституту Актуаріїв (ВІоА) та Американського товариства актуаріїв (Society of Actuaries, США) [6].

В умовах глобалізації економіки України власна система підготовки актуаріїв розвивається досить швидкими темпами. Створено сприятливі умови щодо підготовки фахівців, рівень підготовки яких отримає міжнародне визнання. Серед числа провідних установ, які активно всебічно сприяють розвитку актуарної освіти в Україні варто виділити Товариство актуаріїв України (ТАУ) [9], Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [10], та низку вищих навчальних закладів.

Товариство актуаріїв України (ТАУ) – це неприбуткова громадська організація, що об'єднує актуаріїв та всебічно сприяє розвитку актуарної професії в Україні. Членство в ТАУ мають кваліфіковані актуарії, що приймають активну участь в розбудові вітчизняного національного ринку, підготовці нових законодавчих актів, покращенні методологічного забезпечення страхової галузі [9].

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг), є державним колегіальним органом, підпорядкованим Президенту України, підзвітним Верховній Раді України. Нацкомфінпослуг здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг у межах, визначених законодавством [10].

Окрім того, підготовка фахівців за магістерською програмою «Актуарна і фінансова математика», що включена до спеціальності 111 «Математика», у відповідності до Переліку галузей і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, який затверджений постановою КМУ від 29 квітня 2015 р. № 266 [3] активно здійснюється у вищих навчальних закладах України. Випускники вищих, за вищезазначеною спеціальністю, одержують кваліфікацію 2121.2 «Актуарій» у відповідності до Класифікатора професій ДК003:2010 [11].

В Європі в період середньовіччя термін «актуаріус» застосовувався для характеристик справи та професії реєстратора, обліковця майна та боргових зобов'язань, який в епоху сьогодення був замінений терміном «бухгалтер» та «секретар». Безпосередньо, як вже відмічалось, термін «актуарій» і в умовах сучасності характеризує спеціаліста з оцінки ризиків, фінансового аналітика у сфері страхування, людину, яка застосовує на практиці фінансову математику та складний апарат теорії ймовірності [6].

В Україні в епоху XXI століття актуарні розрахунки здійснюють актуарії – громадяни, які мають кваліфікаційний атестат та виконують на основі трудового або цивільно-правового договору з інвестором діяльність по оцінці його інвестиційних проектів та, окрім того, відповідно до Закону України «Про страхування» здійснюють розрахунки щодо відшкодування отриманих збитків клієнту страхової компанії. Тобто, перш за все, актуарій – це професіонал, що має досвід оцінки фінансових наслідків можливих подій. Від актуарія вимагається розуміння стохастичної природи ризиків, що притаманні активам, і досвід застосування аналітичних моделей [12].

У працях зарубіжних науковців актуарний бухгалтерський облік означено, як облік, що цілковито та повністю спрямований на формування іміджу ринкової привабливості підприємства, окрім того,

це не повернення до статичного обліку і не оцінка окремих об'єктів з метою покриття боргових зобов'язань. Це розрахунок вартості майна підприємства за умов його продажу або придбання як цілісного майнового комплексу, засіб для залучення нових власників [5].

Проведене детальне та всебічне розкриття етимологічної природи походження актуарного обліку у власних наукових дослідженнях, а також вивчення його теоретико-методологічних основ дає змогу запропонувати наступне трактування терміну дослідження: актуарний бухгалтерський облік – це складна динамічна система, що базується на методах дескриптивного, простого, подвійного та потрійного записів та надає ґрунтовну інформацію про ринкову вартість підприємства у тривимірному просторі на базі застосування потрійної системи рахівництва. Із наведеного визначення, помітно, що актуарний облік оперує низкою досить специфічних метододів, серед яких варто виокремити метод дискрептивного запису, який варто активно застосовувати при відображенні змісту господарських операцій на актуарних рахунках.

Термін «дескриптивний» (від англ. descriptive – описовий; та від лат. describere – записувати; який описує щось, вдається до опису) лежить в основі дискрептивної методології. Сама по собі дискрептивна методологія виступає першочергово в якості вчення про структуру певного наукового пізнання, його закономірностей та слугує орієнтиром в процесі дослідження, в той час як прескриптивна – спрямована на регулювання діяльності [6].

За змістом дескриптивний аналіз здійснюють на підставі уже існуючого ретроспективного опису вже здійснених процесів наукового пізнання. В основі дескриптивного аналізу лежить побудова дескриптивних моделей (від англ. description model) – це моделі, які призначені для опису та пояснення факторів спостереження або прогноз поведінки об'єктів, на відміну від нормативних моделей, призначених для знаходження бажаного (або оптимального) стану об'єкта [13].

Із врахуванням вищевикладеного метод дискрептивного запису в системі актуарного бухгалтерського обліку пропонуємо трактувати наступним чином: дескриптивний запис – це спосіб ведення бухгалтерського актуарного обліку, при якому кожна описова (дескриптивна) зміна стану засобів (операційних та фінансових активів та зобов'язань) господарюючого суб'єкта відображається на основі прогнозу їх поведінки по крайній мірі на двох або трьох (потрійний запис) актуарних рахунках, забезпечуючи загальний актуарний баланс в рамках потрійної системи рахівництва.

Висновки своїх пояснень потрібної облікової системи, як досить тривалий час виставлялась на протипагу традиційній італійській бухгалтерії зустрічаються у працях зарубіжних науковців, зокрема Й. Іджирі зазначає, що «... обчислення багатства за потрібною системою рахівництва може бути здійснене без вищої за рівнем структури, такої як облік динамки та облік сили» [15].

Вчений розробив цілісну систему рахунків сили, серед яких виокремив дві групи: внутрішні сили (інвестиційні сили; ліквідаційні сили; робочу силу; виробничі сили; ринкові сили; фінансові сили) та зовнішні сили (до яких відніс конкуруючі сили економічні сили; урядові сили міжнародні сили; природні сили та різні сили) [12].

Саме актуарний бухгалтерський облік покликаний забезпечити необхідне наповнення потенціалу розвитку бізнесу. В силу чого, його фундамент слід будувати на цілком новій пріоритетній системі рахунків, що б враховувала силу змін як внутрішнього так і зовнішнього середовища суб'єкта господарювання. Тобто мова йде, про вище розглянуту систему рахунків сили, потрібної системи рахівництва, в рамках концепції актуарного бухгалтерського обліку.

Таку модель в епоху інноваційного трьохвимірного формату, нами запропоновано характеризувати як *3-Д модель сучасного облікового вчення*, що базується потрібній системі рахівництва в системі актуарного бухгалтерського обліку.

Загалом «потрібна» форма рахівництва називається тому, що: передбачає три паралелі: запис (хронологічний), обліки (синтетичний), звіт (зведений); реєстрація фактів фінансово-господарської діяльності ведеться по трьом групувальним сукупностям: прихід, розхід, залишок; при реєстрації використовується три види документів: первинні, Журнал (Книга обліку), Звіт (являється трьохповерховою); в обліку використовуються три рахунки: «Цінності», «Каса» і «Капітал» (являється трьохвіконною). Зарубіжний представник бухгалтерської думки та новаторства в обліку Ф.В. Єзерський (1836 – 1916), всебічно обґрунтовував потенційну необхідність впровадження потрібної системи рахівництва з виокремленням відповідних рахунків. Проте світове співтовариство досить негативно та без особливого ентузіазму сприйняло новаторські підходи дослідника, який досить жорстко критикував італійську систему подвійної бухгалтерії. Ф.В. Єзерський і взявся за створення форми, яка на його думку, повинна була забезпечити розрахунок прибутку після кожної господарської операції. Таку форму рахівництва вчений назвав «трьохвіконною» або «трьохповерховою» [12].

Саме потрібна система рахівництва, на нашу думку, в міру розвитку людської цивілізації, повинна набути *3Д-формату* вимірювання та реєстрації фактів господарської діяльності суб'єктів ринку. Особливої актуальності, такий вимір набуває, в умовах глобалізації економіки. Потрібний вимір представлення облікової інформації формує сприятливий ґрунт для залучення іноземних інвестицій у розвиток національної економіки.

В попередніх наших дослідження [12; 13] із врахуванням підходів зарубіжних вчених А.И. Шигаєв та В.Б. Івашкевича [5], йшлося про розмежування, або так звану «дихотомію» між операційною та фінансовою діяльністю, що притаманна системі актуарного бухгалтерського обліку. У відповідності до розмежування цих видів діяльності в актуарному обліку виділяються операційні та фінансові активи (ОА; ФА), операційні та фінансові зобов'язання (ОЗ; ФЗ) і власний капітал (ВК). Залежність між ними виходячи із змісту традиційного балансового рівняння:

$$\text{Активи} = \text{Зобов'язання} + \text{Власний капітал}, \quad (1)$$

можна представити наступним чином:

$$OA + FA = OZ + FZ + BK, \quad (2)$$

Вищенаведене рівняння дозволяє згрупувати господарські засоби за видами (складом і розміщенням) та джерелами формування і на цій основі скласти бухгалтерський актуарний баланс. Форма актуарного бухгалтерського балансу, досить кардинально відрізняється від традиційного Балансу (Звіту про фінансовий стан) в системі фінансового обліку, оскільки в ній в рамках дихотомії між фінансовою та операційною діяльністю.

Ліва частина актуарного бухгалтерського балансу, тобто актив, характеризує операційну діяльність суб'єкта господарювання на певний момент часу (тобто на дату складання актуарної фінансової звітності) та показує величину чистих операційних активів (тобто чисту облікову вартість економічних ресурсів), які використовуються при здійсненні господарських операцій. Права сторона актуарного бухгалтерського балансу, що називається пасивом, характеризує фінансову діяльність корпорації та показує джерела фінансування операційної діяльності. При цьому традиційне балансове рівняння бухгалтерського обліку модифікується та набуває форму статичного балансового рівняння актуарного обліку [5].

Така структура актуарного балансу, створює сприятливе інформаційне підґрунтя для задоволення всезростаючих потреб як реальних так і потенційних інвесторів, але водночас сприяє врегулюванню внутрішньо корпоративних конфліктів (або так званих «агентських протиріч») між власниками бізнесу (акціонерами) та менеджерами. Оскільки актуарний баланс формує реальну картину про потенціал зміни ринкової вартості бізнесу, розмежовує фінансову та операційну діяльність, та слугує реальним віддзеркаленням потоків руху фінансових ресурсів в ході господарського циклу.

Окрім того, застосування дескриптивного (потрійного запису) в рамках запропонованої нами *3-Д моделі актуарного бухгалтерського обліку* (в паралельній проекції до потрійної системи рахівництва) дає змогу із застосуванням актуарних рахунків сили, які варто виокремити в окремий 10 клас «Актуарні рахунки» діючого Плану рахунків [2] формувати перспективну картину зміни економічного потенціалу бізнесу, навіть за умови його продажу, як цілісного майнового комплексу (ЦМК). Практичне запровадження 3-Д формату актуарного бухгалтерського обліку, в рамках удосконалення сучасного облікового вчення, у відповідь на економічні виклики та в умовах цілковитої та повної глобалізації суспільства, сприятиме виходу вітчизняної облікової системи із звичних рамок на пріоритетно нову щаблину розвитку, та забезпечить збільшення інвестиційних потоків у національну економічну систему.

Література

1. Загальні засади оцінки майна і майнових прав : Національний стандарт №1 затверджений Постановою КМУ від 10 вересня 2003 р. № 1440 (зі змінами від 15.04.2015р.) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF>
2. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій та інструкції по його використанню: Наказ МФУ № 291 від 30.11.99р. : за станом на 18 червн. 2015 р. №573 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>
3. Перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : Постанова КМУ № 266 від 29 квітня 2015 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pon.org.ua/novyny/4042-zatverdzheno-novij-perelik-specialnostej-za.html>

4. Ришар Ж. Победа «динамического» бухгалтерського учета прусских железных дорог над финансовой и патримональной моделями учета (1838 – 1884): ранняя иллюстрация появления второй стадии капиталистического финансового учета и свидетельства против теории агенства и теории оправданий / Ж. Ришар // Вестник Челябинского государственного университета. – 2014, №18(347). – Экономика. Вып. 46. – С. 94 – 102.
5. Шигаев А.И. Актуарный учет и использование его данных для управления / А.И. Шигаев ; под ред. д-ра экон. наук, проф. В.Б. Ивашкевича. – М. : Магистр : ИНФРА-М, 2011. – 224 с.
6. Вікіпедія : Вільна енциклопедія / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
7. News & World Report : Офіційний веб-сайт / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.usnews.com/>
8. CareerCast : Офіційний веб-сайт / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.careercast.com/jobs-rated/worst-jobs-2016>
9. Товариство актуаріїв України: Офіційний веб-сайт / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : / <http://www.actuary.in.ua/>
10. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг : Офіційний веб-сайт / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/>
11. Класифікатора професій ДК003:2010 : Офіційний веб-сайт / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dk003.com/>
12. Маначинська Ю.А. Актуарне підґрунтя потрійної системи рахівництва в контексті вдосконалення внутрішньогосподарського контролю / Ю.А. Маначинська, В.І. Євдошак // Економічний часопис-XXI / Economic annals-XXI : Науковий журнал. – К. : Ін-т суспіл. Трансформації, Ін-т світової екон. і міжнар. відносин, 2015. – Вип. № 1 – 2 (2). – С.67 – 70.
13. Маначинська Ю.А. Дескриптивний запис в системі бухгалтерського актуарного обліку / Ю.А. Маначинська // British Journal of Science, Education and Culture : Британський журнал науки и образования. – London : London University Press, 2014. – No 1.(5). – January-June. – Volume IV. – P.651 – 655.
14. Williamson O. E. Corporate Finance and Corporate Governance // Journal of Finance. 1988. Vol. 43. N 3. pp. 567 – 590.
15. Ijiri Yuri. The foundation of Accounting Measurement, Englewood Cliffs. – New Jersey, 1967. – P. 227 – 243.